

ШЫН

Нийтлел-политиктиг солун
Солун 1925 чылдың август 31-де үнүр эгелээн

№ 18 (16178) ◊ 2000 чылдың февраль 15, вторник ◊ Ат салган шагы ◊ Содар өртөз 3 рубль 20.30

Чаа шимчээшкин

ТУРГУЗУКЧУ КОНФЕРЕНЦИЯ ЭРТКЕН

Россия Федерациязының Президентизиниң кандидат В. В. Путинни деткир нийтлел-политиктиг шимчээшкин Тывага тургузар эгелекчи болукту январь айның эгезинде Кызылга тургускан. Ооң кожунунири кожуунарда, хоорайларда тургустунган эгелекчи болуктер-биле харылажып тургаш, шимчээшкин тургузар талазы-биле улуг организастыг ажылды чоруткан. Ооң үңүрүндө февраль 11-де Кызылдың Улусчу Чогулуда быжырма В.В. Путинни деткир республиканың нийтлел-политиктиг шимчээшкин тургузар конференция болуп эрткен. Ооң ажылыга кожуунардан, хоорайлардан 275 делегат киришкен.

Нийтлел-политиктиг шимчээшкинниң уставын төлөөлел конференцияга сайгарып чугаалашкан, оу бир үн-биле хүлээп алган. Шимчээшкинниң удурттур органы — чөвүлөкчү кежигүнеринге 27 кишини сонгаан. В. В. Путинни деткир республиканың нийтлел-политиктиг шимчээшкинниң чөвүлөкчү даргазынга “Тыва-леб-продукт” акционер нийтлел-политиктиг чингине директору Николай Бугалдырович Алдачыны сонгаан.

Россия Федерациязының Президентизиниң Тыва Республикада Бүрүн эргелиг төлөөлөкчүсүнүн хүлээлгезин күүсүдүп турар М. С. Козлов—РФ-тин Президентизиниң кандидат В. В. Путинни деткир эгелекчи болуктук төлөөлөттүрген кижизи, ТР-

ниң оралакчы президентизи А. А. Мельников олар конференцияга ажылыга киржи, сөс ап чүве чугаалааннар.

Тыва Республиканың Президентизи Ш. Д. Ооржак конференцияга байыр чедирип чүве чугаалаан. Ам болур Россия Федерациязының Президентизиниң согулдаларының ужуз-дузазы улуг, хөй чүүлдерге бистери өөредир, чугула айтырылганын шипирлээр шыгыны шыгалда болурун чугаазыга ол демдеглээн. Согулдалар эрги чус чылдың төвүзүндө, чаа чус чылдың буюузуңда азы эгезиле болур, ыңчагаш ол чаа сайзырагач делегейже сонаны аңгар. Бистиң чуртуска реформаларын чорудар орутку шилип алганышын, ол орукче үгөн бис. Ол дээрже политиктиг, экономиктиг, социал реформалардыр. Реформаларын боттандырып эгезилде, чамдык тактиктер чыгыртылганын кылдывас, олар билдип турар. Ам болур Президент согулдаларының үезинде оу улам ханы биле бээр бис. Чүге дээрже кандидаттар боттарының программаларыга политиктиг, экономиктиг, социал реформаларын канчаар боттандырып турарына анализ бээр, девештирилгелерни кылыр, бодалдарын, санааларын кирир.

Президент согулдаларына белекелди быжырымчалыг чорударын Шериг-оол Дианжикович чугаалап тургаш, Тыва Республиканың Чаза согулдалар бедик девелелер эрсин, согулдулар идеккей-лиг киришсин дээш, бүгү-ле

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРНИ КӨЖҮРГЕН

1999 чылдың декабрь 1-де Курове Думазының хүлээп алганы Федералдыг Коолууну суугаар Россия Федерациязының хамаатыларының бодурукчулуугу ажылдарына болгаш дыштанырынга байдалдарын хандырамы-биле, а ол ышкаш организацияларның ажил-чорудугазының перспективтиг планнаашкынарынга байдалдарын тургузары-биле

2000 ЧЫЛДЫҢ ЧАМДЫК ДЫШТАНЫР ХҮННЕРНИ ӨСКЕ ХҮННЕРЖЕ ШИЛЧИДИП КӨЖҮРГЕН.

Хоойлууну 1 чүүлү суугаар дараазында дыштаныр хүннерин көжүргөн:

- 2000 чылдың май 6-да суббота хүнү 2000 чылдың май 6-те понедельникче;
- 2000 чылдың ноябрь 4-те суббота хүнү 2000 чылдың ноябрь 6-да, понедельникче;
- 2000 чылдың декабрь 9-та суббота хүнү 2000 чылдың декабрь 11-де понедельникче.

Күштүг бооп эгелээн Федералдыг Коолууга РФ-тин мурнундагы Президентизи турган Б. Ельцин ат салган.

Тасан-оол ХЕРТЕК.

ХЫНАЛДА ТҮҢНЕЛИ “ЧАСТЫРЫГ КЫЛБАН”

Россия Федерациязының Президентизиниң Администрациязының Кол контроль эргелигиниң бөлүк спецнальнистери Тывага ийи неделя дургузунда пайдан дашкаар хыналданы дооскан.

Ук хыналданы сорулгазы болза “Сибирь” экономика-тиг болгаш социал хөгжүлгезин күрүведет деткир немелде кемчелер дугайында” Россияның Президентизиниң 1996 чылдың май 9-та № 737 Чарлыын, а ол ышкаш анаа душтур ажылдап кылган “Сибирь” деп тускай сорулгалы федералдыг программаны күүсүдүп турарына хынаары болуп деп, хыналда бөлүк Тывага кээрини мурнунда-ла Кремльден дынаткан турган. Херек кырында кылган ажилдарының кемчээли оон-даа улуг болган. Хыналда бөлүк федералдыг бюджеттен республикада келген бүгү хөргөнгө ажыглап турарының байдалын чүве арттырбайн хынаар. Трансферттерни шалыга, пособиелерге, Согу чүк чээлиниңге, бюджеттен дашкаар фондурларын акшаларын канчаар чарыгданым ыяк хынаар.

РФ-тин Президент Администрациязының Кол контроль эргелигиниң чөвүлөкчизин, бөлүктүң удуртукчу Людья Воронкова ийи неделя чоруткан ажилдарының түннелин чүгле ийи сөс-биле: “Частырыг кылбан” деп харылаан.

Тываның Президентизиниң болгаш Чазааның ажил-чорудугазын хеп-хевертен хынаарын күзеп турган кижилерниң чөгели ыңчаар төгөн. Ошпо-эция бо хыналданы хеверттен чоруткаш, 2002 чылда Тываның Президент согулдаларына Кремль комиссиязының үлдүр түннелдерин ажыглаар бодал. Бир эвес частырыг үнүп келген болза, Шериг-оол Ооржакты албан-хүлээлгезинден хуусаа бөтөндө дүжүрер дугайында айтырганы кодуур деп кордаланнар.

Былдыг планнар бүтпейн барган. Чүге дизе бо айда Тывага Россия Федерациязының Саналга палатазының комиссиясы Президентизиниң болгаш Чазааның сая-хөө ажил-чорудугазын хынаары-биле база келер.

Бистиң корр.

БЕДИК ШАҢНАЛДАР-БИЛЕ

Тыва Республиканың Президентизи Ш. Ооржактын 2000 чылдың февраль 4-те Чарлыктарын суугаар, улус ажил-агы-ының янзы-бүрү адырларына ачы-хавыгазы болгаш хөй чылдарда үре-түннелдиг ажылы дээш хөй саяныг мурнакчыларын шаңнаан.

“Тыва Республиканың адырларын ажылдакчызы” Хүндүлүг аттарны:

- Улуг-Хем кожуун чагыргазының даргазы Виктор Кууларович ШЮРНОГА; Биш-Хем кожуун чагыргазының даргазын дузалакчы Кара-оол Оюнарович ХЕЛИЦ-ООЛГА;
- Күш-ажыл болгаш социал хөгжүлдө яамызының МСЭ болгаш инвалиттерни сегидер ажилды организастаар килдистин начальниги Розалия Васильевна ЕНААГА;
- “Чадаана” хөмүр-даш уургайының начальниги Анвер Кабдулович ШАРЫШОВКА;
- Эрзин кожуун чагыргазының херектер эргелекчизи Халдарга Сааяевич КАРА-ООЛГА тывскаан.
- “Тыва Республиканың кадык камгалалының адырларын ажылдакчызы” Хүндүлүг аттарны:
- Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал хөгжүлдө яамызының МСЭ-ниң кол бюрозунун эмчи-эксперти Вера Андреевна ХЕМЕР-ООЛГА;
- Тою кожуунда санэпид-хайгаарал төвүң кол эмчи-чиз Тамара Монгушевна;

“Тыва Республиканың кадык камгалалының адырларын ажылдакчызы” Хүндүлүг атты:

- Республиканың К. Чуковский аттыг урулгар библиотеказының директору Саадак Очур-ооловна САЛ-ЧАРКА тывскаан.
- “Тыва Республиканың өөредилгезиниң адырларын ажылдакчызы” Хүндүлүг атты:
- Тываның күрүне университетиниң филология факультетиниң деканы Тамара Тонгаковна МУВЗУК-КА;
- Тываның күрүне университетиниң математика кафедрасының улуг башкызы Нина Григорьевна ПОПОВА тывскаан.
- Тыва Республиканың Президентизиниң Хүндүлүг бижиктери-биле:

Өвүр кожуунда “Уран холдар” деп амдырал-хандырылга комбиндиниң даараныкчысы Вера Доржуевна САТТЫ;

Тыва Республиканың Сая-хөө яамызының бюджет орулгаларының болгаш үндүрүг политика килдистиниң начальниги ораалакчы Людмила Николаевна МИХАЙЛОВАН;

Биш-Хем кожуунда Сош суму чагыргазының даргазы Васильевич Даваевич МААДЫН;

Монгуш-Тайга кожуунда санэпидхайгаарал төвүң эпидемиологуна дузалакчы Олжойма Туран-ооловна СААЯН;

“Суг канал” септелге бүдүрүлгезинде экономист Людмила Александровна БИКБАЕВАН;

Бай-Тайга кожуунда коммунал ажил-агы бүдүрүлгезинде кол бухгалтер Артыш Салчаковна НАМЗЫРАЙН;

Кызыл хоорай чагыргазының ИХЭ-ниң чанында Кызылдың тускай хүлээп алар-хуваар черинг фельдшер Людья Михайловна РУСМАННН шаңнаан.

ДУГУРЖУП ТУРАР

Монгуш-Тайга кожуунун Мугур-Аксында Каргы суму чагыргазының даргазы Андрей Салчакович Шембу-биле ажыраар, чоңуң социал камгалалының дугайында каш айтырылганын саядым.

— Каргы суму девискээринде каш арбаннар барыл, Андрей Салчакович?

— Сумуда шупту 14 арбан бар, оларын иштинде 9 арбан Мугур-Аксы суурнун девискээринде турар.

— Арбаннарын ийитиз-биле социал байдалы кандыгыл?

— Эрткен 1999 чылда чурт-тактын чоңун социал байдалы экижилер, өрге бурун азы-чем-биле хандылар дээш, чаа чүүлдерни кылган бис. Чүл дээрже Бай-Тайга, Барыын-Хемчик кожууннарын девискээринден 259 литр катты, 14 шоодай тоорукту, Монгуш-Тайга кожуунун девискээринден 20 ажыг шоодай черлик согунаын чып, чай дургузунда өрге бурузү чөпкөк, саржаг, ааржи, куртуту четчи-биле белектер алып ажылды кылып чоруткан бис. Оон ийи Тыва Республиканың Дээди Хуралының социал политика талазы-биле комитетиниң даргазы Л. Д. Варламова баштаан комиссия Кызылдан кээп, чедимес өбүлелерге материалдыг дуза чедирип, ийик-хеп үлөп, ачыбуяның чорутку көргүскөш барганнар. Ыңчалза-даа чоңун социал байдалы ыа оң-биле экижил берген деп чугаалап болбас.

— Оон өске кандыг ажилдар чоруттунганын, Андрей Салчакович?

— “Кышка эн эки белекел” деп конкурсту арбаннар аразына организастап эрттирген бис. Чурттакчылар азыралдыкчы хөөндөн уштунар дээш, бар-ла аргаларын ажыглап турар апарганын демдеглек кагаз эки боор. Ук конкуртка Полина Оскенниң удуртканы “Казылган” арбаны 18 шоодай картофельди ажаап ап, варынын эн-не хойну хайындырып белектер алгаш, тилекчи болган.

— Бо үнүп келген чаа чылда сорулганар кандыгы?

— Устүнде адаттыгын, кылып чоруткан ажилдарынысты улам сайзыралдып, чоңун социал камгалалыңче угланган ажилдарыны чаа хевирлерин дилээр апаар бис. Өг-бүлө бурузүңге картофель тарып алыры-биле Чедя-Тейден чер тускалап бээрин “Малчин” коллективтиг ажил-агы бүдүрүлгезиниң удуртулазы-биле дугуржуп турар бис.

Хурал САЛЧАК чугаалашкан.

Телептиг мөзү

ОНЗАГАЙ УТБАЙ

Өскүс кижжи мен, төрөдөрим аразына өзүп келдим. Чамдык улус өскүс кижжини шоолуг хүндүлөөс, караның ужу-биле көөр чүве болгай.

Бай-Тайга кожуунун шери комиссарының ийи дугаар салбырының начальнигиниң улуг дузалакчысы Галина Сынаевна Очур индиг эвес. Ол мээш төрөлим-даа эвес, ол хирезинде менээ бодунуң оглу дег деткимче, дузаны көргүзүп чоруур. Шериг чоруур деп турумда, мени ашкарып-чегергени, чагаа хабтарын бодуну ажаазы-биле салды бергени, ажыктыг, үнелик чагыларын, сумелерин чугаалааны менээ кончуг ажык-дузалыг болган. Кижиниң чөөк төрөлдери безин ыңчаар дузалашпас чораан.

Шериг албан-хүлээлгемни эки эрттиргеш, ынак черим Бай-Тайгада чедип келдим. Угбамның чагыг сестери

А. ООРЖАК.
Бай-Тайга кожуун.

ХУРАЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ

РФ-тин Үндүрүг албанының яамызының Тыва Республикада эргелекчи коллегия хуралын эрттирген.

Хуралга Үндүрүг полициязының, казначействонун Кызыл, Ак-Довурак хоорайларының болгаш кожуунарнык Үндүрүг албаннарының удуртукчулары киришкен. Анаа Үндүрүг ажылдакчызы 1999 чылдың түннелдерин сайгарып чугаалашкан. Түннелинде 1999 чылда республиканың Үндүрүг ажылдакчыларының багыт эвес ажылдаанын демдеглээн. Бүгү дөңсөөлөргө планнаы оонаалар күжүсеттинген. Нияттан-биле бюджетче 250,5 миллион рубль кирип, план 108 хуу күжүсеттинген.

Улуг-Хем болгаш Кызыл кожуундан аягында, өске кожуунар боттарының мурнунга салдыгын сорулгаларын чедип алган. Кызыл хоорайнык Үндүрүг инспекциязы планын күжүсдеринге чартык хуу чедирбейн барган. Ыңчагаш чүгле Ак-Довурак хоорай шупту девелдер талазы-биле планын оонаалдарын күжүсүдүп шайдагын барган. Чүге дизе “Тыва даг-дугу” компания 30 муң тонна шынарлыг даг-дугу бүдүрер тургаш, чүгле 3 муң тоннаны бүдүрер аргалыг болган.

Хуралдын киржикчилери 2000 чылдын сорулгалары белен эвес деп демдеглээн. 2000 чылда нийти бюджетче 321 миллион рубльди чыыры көрдүнгөн. Ол дээрже 1999 чылдын планында барык 30 хуу хөй бооп турар. Хуралдын түннелинде эргелекчи удуртукчулары болгаш тускай эртемнигери салдыгын чаа сорулгалары чедип алырының күжүсүдүп болурун аргаларын чугаалашканнар.

Б. МОНГУШ,
массалык информация чедир-келери-биле харылажып килдистин ажылдакчысы.

Россия Федерациязының Президентизиниң албан-дужаалыгына бүрүткеткен кандидаттарга эфир үе-шагын болгаш парлалга шөлүн бээринге беленин ТР-ниң Төп соңулда комиссиязынга дыңнаткаш, эфир үе-шагын, парлалга шөлүн телээриниң хемчээлиниң, негелделериниң дугайын 2000 чылдың январь 29-ка чедир парлаан телерадиодамчы-дылга, парлалга оргинарының

ДАҢЗЫЗЫ

Телерадиокомпания-ның ады	1 минута эфир үе-шагының өртөзү	Удуртукчу	Адреси, телефону
КТРК “Тыва”	Теле-ден — 630 руб. радиога — 420 руб.	Даргазы Р. В. Тас-оол	Горная, 31 ТВ — 3-27-69 Радио — 3-24-06
Солуннар ады	1 дөрбелчин см шөлдүң өртөзү	Кол редактор	Адреси, телефону
“Шын”	15 рубль	С. С. Монгуш	Красноармейская 100, II кыт., 3-43-34
“Тувинская правда”	10 рубль	В. Я. Тимофеев	Красноармейская 100, III кыт., 3-47-02
“Тыва Республика”	15 рубль	В. Ф. Чадамба	Чульдум 18, 102, 103 каб. 3-70-61
“Тываның аныктыгы”	15 рубль	В. О. Куулар	Красноармейская 100, 3-35-73
“Центр Азии”	4 рубль	Н. М. Антүфьева	Красноармейская 100, IV кыт., 1-10-14
“Хем-Белдир” — “Столица”	1 рубль	В. С. Салчак	Кызыл хоорайга бажыны, 3-37-98
“Риск Информ”	15 рубль	С. Горев	Красноармейская 100, 3-35-10
“Вести”	1 арынның өртөзү 1000 руб.	А. Н. Переляева	Гагарина 2а, 3-30-98
“Информ плюс”	8 руб.+немелде өртөк системазы	Э. С. Лифанова	Красноармейская 170, 1-14-13
“Бизнес-панорама”	3 рубль.	Е. В. Дашкевич	Ленин 32, каб. 101, 3-74-78

Россия Федерациязының Президентизиниң албан-хүлээлгезин күжүсүдүп турар РФ-тин Чазааның Даргазы В. Путин дүүн бодунуң оралакчылары болгаш камгалал, ИХЯ сайыттары-биле чанчыл апарган хуралын эрттирген болгаш чуртун мурнунда тургустунган чугула айтырылганын чугаалашканнар.

Оон мурнунда хүн В. Путин Сочиге баргаш, бойдус халавынга таварышкан курорт-хоорайга дузаламчы көргүзериниң айтырыны шиптирлээн.

♦ РФ-тин Төп соңулда комиссиязының даргазы А. Вешняков журналистер-биле ужурашкан, бөгүнге чедир соңулдаларга киржир 15 блок кандидаттарны деткиринин ат салышкынын дужаанын дыңнаткан.

♦ Россиянык Иштики херектер яамызының сайыды В. Рушайло Төп телевидениниң дамчыдылгаш башкарыкчысы Сванидзе-ниң айтырылгына чогуур харынын берген. Сванидзе элээн каш шаштырылгы айтырылганын салган, ыңчалза-даа сайыт оу билиндирген. Ол ышкаш Борис Немцов телевидение башкарыкчысы С. Доренконун айтырылгынын харынын берген. Чапчыканын суугаар С. Доренко база-ла уш-баш чок айтырылгар салгаш, ойтур шавышкын харызын алган.

♦ Чечняда дайын чорудулгаларының байдалын федералдыг шериглерниң командьлакчысы генерал Виктор Казанцев дыңнаткан. Аргунь, Ведено кызааларына сөөлү хүнде 100 ажыг дээрбечини узутканын. ИХЯ-нын ажылдакчылары хосталган черлерде арыглашкыны чорудуп турар. Чечняда Россиянык дээрбечилерни узутпак турарынын дуржулгазын АКШ сонуурап, оон эки талаларын өөренирин Шериг яамызынга дааскан.

♦ Чечен Республиканың президентизи турган Аслан Масхадов февральдиң 15-16 хүннеринде (шаанда чеченнерни истетип-сүрүп эгелээниң хүннеринде) чоңгээлиг хөдөлүшкүннери кылырыңче чоңу кыйгырган, оу барымдаалаа, чоңгээлери болдуруу-зыңче чоңу федералдыг шериглерниң командьла-лы кыйгырган.

♦ Делегейин Валюта фондузунун чингине директору Мишель Компедью бодунуң албан-хүлээлгезинден буруңу хүн дүшкен.

♦ Афганистанда талiban шимчээшкин тудуп апарган пассажирлерни болгаш самолетту дедир эгидерин Великобританиянын чазаандан негезн. Ыңчалза-даа пассажирлериниң эвээш эвес кезин англи чазактан политиктиг хоргаалды дилээн. (АГЕНТИЛЕДЕР ИДЭЭЛЕРИНИ).

Коллегия хуралы

ТОДАРАДЫР ЧҮҮЛДЕР АМ-ДАА ХӨЙ

Чокта чаа Тыва Республиканың Көдээ ажил-агыг болгаш аш-чем замзынга агроупотур ажилдакчыларынның 1999 чылда түннелдериниң болгаш оларның мурунуда 2000 чылда салдыңын сорулгаларына хамаарыштыр чөвүлел хурал болуп эртен. Ук хуралдың ажилынаго кожуунарының көдээ ажил-агыг эргелдериниң даргалары, мал болгаш чөр ажылының специалистери дээш, өске-да агроупотурге хамаарып турар бүтү-лө организациланың төлөөлери, чалаткан алычлар киришкен.

Чөвүлел хуралга Көдээ ажил-агыг замзынын са йды С. М. Достай эртен чылдың дургузунда мал, чөр ажылында кылдыңын чүүлдере даанымшаан, влеткелди кылган. Республиканың мал, чөр ажылында кылаза чогуур ажилдар, чедир шитпирлээр айтырлар хөй Чылдан чылче көдээ ажил-агыг талазы биле айтырлар чдлин-биле тургустуруп, экижнанын төлөвүнө көсүкү чижектерин эвээш болуп турарын хуралдың ажилына кирип, савал берерин демдеглээ.

Кожуунарының көдээ ажил-агыг эргелдериниң мал, чөр ажылының специалистери квартал, чыл отчеттары-биле шың эвес санажып, меге сандуунерин берип турар та варылгалар хөй. Эртен чын үрезин кылдыр 6 муз тонна тараан үлээ. Күзү ол тараа үрезин алган кижиден кым-даа саважып эрезин эгитпээ. Мыйыстыг болгаш шээр мал бажы чыдар эртен тудум эвээш турар. Мал бажын өстүрүп, чаш мал төлүн онча мөндү алырын эпит аргазы, бир ле

терин мнай бээр өөредип, билиг-мергежлени беддерин эргежок чугулазын демдеглээ.

Түннел өстү чугаалап тура Көдээ ажил-агыг замзынын сайды Степан Достай бо хүнерде МТЗ-82 марканың 28 трактору келгенин дынаткан. Бир тракторун өзге 303 муз рубль, артканын 6 чыл иштинде төлээри-биле күзөлдүг кижилер сатып ал болур. База кадрлар айтырныга хамаарыштыр чок хоорайларче чык эртек биле специалистерин өөредип чорударын онзалап демдеглээ.

"Шын" солунун январь 27-де № 10 үндүрүлгезинде РФ-ниң Чазаның 1999 чылдың сентябрь 16-да № 1045 доктаалына душтур Тыва Республиканың агроупотур комплексиниң деткиир дугайында РФ-ниң Көдээ ажил-агыг болгаш аш-чем замзынын сайды А. В. Гордеевке болуп эртен чөвүлел хуралдың протокол-шиттирликте айтып турар чүүлдөрүн "Агроупотурге-деткиим" деп эргенин адаа-биле парлаан турган.

Чөвүлел хуралдың база бир кол айтырынга бо чугула документини тайылбыры, сайгарылганы болган. Манаа хамаарыштыр сайт С. М. Достай замзынын мурунуда чугула айтыр тургустуруп келгенин чугаалааш, бо нарын айтырның ийи чангыс кижилер эвес а хөй улустун киржилгези биле ам-даа чедир ажилдап кылырын

Екатерина ТАHOBA ЧАШКЫ ШААМНЫҢ УЖУРАЛДАРЫ

Екатерина Түктүг-ооловна Танова — Тываның алдарлыг чогаалчызы, теөгү эртемнериниң кандидаты, сурагыл журналист, педагог. Тыва чогаалчыларының ийги салгалынын төлөөлөгүзи. Тыва чечен чогаалдың аны-буру жанрларында дөң-дөски ажилдап чоруур бирги профессионал хөрөжөн чогаалчы.

Ол бо чылын бодуунун юбилейин демдеглеп эрттирер. Оон "Чашкы шаамның ужуралдары" деп барымдаалыг тоожуун парлан эгелөдүкс.

Дываажан деп оран бар дээр, Дыка-ла эки оран дикир. Оозу та кайда чүве, Орта та кым чурттоан чүве.

1 ЧОРЖА-ШИЛГИНИҢ БАСКАН ДЕНДЭЭ

Чаш шаамда болган бо төөгүмү мен бодум кайын билер ийик мен аан. Оон дугайын өөлүндө авам мөңгө хөрөп берген чүве. Ол мыйндыг болган чүведир ийи.

Бистин аалымыс инчан Чес Булуң биле Орта-Тал деп бичи хемчигештерин орта аразында чай-лаанга чаа ла кожуп келген үези чүве дур. Ост-сет хөлбөңнөзө, кыг чанын кидин-не эгелээлек үези турган Чыгыш малдыг улустар кидин-не кымсы кылып эгелээш. Ачам суг база эвээш санын чылгызының дорт баш бедерин саап, кымсы кыла берген Берлин хүле үш катап саар. Кудунарын үзүп кайлап кай беле бер элдер саамчыл бээрге боттары ла өдөкө кистешпаша маңажып келер.

Бир ле биче дүш үези де белеи манажып кирип кээрге авам бе саар хуанды туткаш бедеринде барган. Иезини эмиңи эдиктир эеп алган шыраа кончук кудуну ачам арай деп тыртп авам кидин-не хуунун даскээнге элтей салып, эдиктир соруп каан чымчак эмилерге сагайдыр аттыгып турган сүтү улаштыр саап кирипкем. Ол бе саар орташ, бир ле көре кааптар а өг чанынга акызы-биле ойноп оран, чаа ла ужатурга кылаштыр берген уруу дөле баглаашта айттар чанында датлаа дыктап чедер берген, холдарын сарбаннадып турган. Авам бе саар оран сүтүг хуунун кангырт кылдыр октапаш алгы-кышкы-биле халып орда ону мурун Чоржа-Шилги дээр аш калбак дуою биле чаш кижини атакар эжирик. Уруг өч чанында чаа-ла идээлээш хере чадып каан алгы кырынга тайгактай олура дүшкен. Ачам база тузуп турган кудуну салыпк халып келген. Алгы-шмээ динчааш, кожа өгдериниң улдузу база манажып келген. Идээлээш алгы кырында божга боражы берген олурган уруу авам алгырышаан сени рип алдыра, оозу элдеп-сигенег дег, карактарын улгаттыр көргөш мыт чок кайгай берген.

— Ой, бо уругуң үзү чоп үнмээл — дээш авам уруун силгиңилээ-чаа. Улус база бичи кижиниң тудуп, суйбап бертик-бел чок бе деп шынчыл бергенер. Уруг мыт чок хөвээр, чүгү улдуз олурут элдесиниз дег кайгай чүгү-чаа айын тыпадан хөй көргүлдээ. Чүгү аалдын хөй калдар селбер кудурут Костүкпен дилди огуланың чедип кээрге чаш кижич өлчө көргөш, холдарын сарбаннадып шулунайдыр каттыра берген Улус ам-на хөрөктери хозай берген чүве тег каттырып, шугуга берген.

— Ой Костүкпенни көрүп кааш каттырышты. Бо Костүк моюң кончук төрөди болду мыйнаан — дээш, кырган-авазы чаш чүвени эргеледиң, Костүкпенни-даа суйбагылаан.

Кырган-авазы чаш кижиниң хөйленин өрү алып, ишти-хыны анаа бе деп шынчыл көргөн. Чаш кижиниң хынын аада чарында бир чанын айды дег билдирер-билдирбес кызылзымаар демдек бар болган.

— Көрбөс өлөр бе, аш чылдыг чүвем болмаздык, Чоржа-Шилги мону мичангаш ээ көргөн ол-дур. Бо дээрге Чоржа-Шилгиниң баскан демдөө шуураган, шоонайдыр шимээрэг берген. Калы ойнап оран дунмазын карактааан дээш, авам олгунуң узамыңче часкагылапкан. Оозу хөвөлдөр илавышаан өгже шимеш дээш. Оон ол көште мунар чаш

АЗЫРАЛГА АМДАЖЫЫРГА

- Партократтар үезинде Магалыг ла чрдувузам Малчыннарга чүү херек-тир Баарынга белеткел бээр
- Тараа чарба, сиге дээштиң бээр
- Дары дурген дужүргүлээр
- Далдап тургаш каларчылар
- Дайнап оран чүве ле болгай
- Олар хөмүр, жыжы даа Оваалап каан чыдар чүве
- Оон соонда херек дие. Оон хөйү октап бээрлер.
- Акша-шалың безин ыңчав
- Ай-даа төнер. озалдатпас,
- Автолавка, эмчи, почта Аалдарын эргий кезип. Безян, масло, соларканы
- Безян тоовас, тектүп чыдар
- Белең чүвээ амдажааннар
- Бергедээрин кайын бодалар.
- Карак чивеш аразында Каптагайның кырын орта
- Кайгамчыктыг чылдар бүргеп
- Халап, багы дойлууп келген
- Азыралга чораш болгаш Азып, теннир чыгы-дыр бис
- Ажы-чарлыг үе келген Ам-на миннар боор бис оң
- Бажың-биле боданып көр**
- Кадарчылап, малчыннаарга,
- Харысалга кончук күштүг.
- Кажаалапкан оруп бээрге,
- Хамык малы арып дорар. Одарың салыпкыш Ойталапкан удуур болза, Орта алып, куругладыр Оскудуруп,
- каражадаар
- Малчын арат ажил-ижин Магалыг деп бадавайн, Баштай черле шыдаар сен бе,
- Бажың-биле боданып көр.
- Арагачы, чалгаа болза, Араттаары берге деп бил.
- Ажың-биле анаа дегбейн,
- Анаа орза, оон дээр.
- Мартын САҢДАЙ-ООЛ.**

БОДАНЫР ҮЕ КЕЛГЕН

Бо чылдың № 2 "Шынның" 2-ги арында Сергей ХЕРТЕКТИҢ "Чүү дээш чурттап чор сен?" деп чүүлүн номчаа, ону деткир-дир мен. Бо айтыр кижич бүүрүңгө хамаарыштыр деп санаар мен.

Бо көлүңер болгалар чо бурүзү эскерер чадавас. Сергей Дугановичниң чүүлүне амыканың лег, соролуң чоруур элээ дилорна кижич көргөш, көргөзээр, чаржынар-ыр. Оларны брээзонгөн "Кандыг чурттап чор сен?" деп айтырп таптың айтарар болза, ол амы дилорны ажит чажыт чок ка чугаалаар боор. Мын чарт чурттап чоруур кижич дээр бе чылдагаан мыйла турар. Хөвөртөч келген чаа эриадевтинич бир багай салдары бо

бөр чор. Бис мшкаш болчуң улуска ажы төлдү дээш эртемге чедирер хамаанчок, эге школа билдирер чедирип алыр боюн берге апарды.

Өөредилге системазы баксыраан дээр-ле — чүртүгү хоозурааның демдөө-дир. Бо дугайын "чырык" баштыг кижич бүүрү сайгарып билеп турар деп бодаар мен. Чамдыг улдузун чугаалаары дег, бо магалыг хостуг, демократия үезинде мен чор бөдүүн, ажил чок кижич түрөп чоруур деп бодаар мен.

Ажилдап турган бүдүрүл-мен дүшкөп, үлгө тоап кылган оран Чес келдирге, вогааның өзүмүн саглаар назды тарааш, огородунга олуртуп, күске чедир ажаап төжөп туруптар. Дүжүрүң камгалап ху-магалал алыр. Пенсия назын чептээш анык-тарга чурттарың нарын болуру чөп. Чүгө дээрге ажилдап турар организациланың шал-лыны үезинде үнөмс. Бурунгай көрүштүг, чурт-тоорың кавдыг ла бир аргазың дилеп тып чоруур кызмак аныктар Сергей биле Раиса Донгактер чөрлө торулбас. Чон биле харыздажып билер, ажилгыр о бүлө кечигеңнери кымга-даа ду азын коргузуп, аны амыралды чылгы ажып эртер.

"ЧҮҮ ДЭЭШ ЧУРТТАП ЧОР СЕН?"

дээринге кым даа чөп шээрже боор.

Сергей Дуганович чүү-дүвө "бистид чурттап турар нитилеливисте кижиниң чурттаарына кан-дыг даа таарымчалыг бай-дал тургустунмаан. Эн аар чүк бөдүүн ажилдын чоңга чаш ажы төлге, на-зылап кырааннарга тавар-ышкан" дигениге күзөлд-дям-биле катчып ор мен. Чүгө дээрге бодум хуумда эртен үелерде күрүмөң, чазаамга база чоңумга хи-за бар Бодум хуумда анаа чөпшээрешпес мен. Ол үеде бети дээрге, суртаал ажылы кайы хере бедик дечилеге туржук? Өг бүлө — бичи күрүө-дир. Оон эгелээш, кожуун, суур бүүрүңгө суртаал ажылы шырап турду. Агаткар тираларга кижизаңдылге ажылы кончук салдарлыг турганы эртен үениң кижилери сактыр чадавас. Девискээриниң аайы-биле корум-чурм хажыткан элээдлерни ада-вези-биле сайгарып, чогуур үезинде суртаал ажилдарың доктаамал кылып турган болгай. Амгы үеде улчул чоруурларың саны-ңчү хөйү. Билангың амы-дыраарың аргаларың дилеп тып чадап чоруур өг-бөлөлөң ажы төлдү хай-гааралдан үгөвниң кижич

каапкан ийи. Бүдүрүл-гелери катап тургузар бис деп аазашкып кылган эрге-чатыргаже, депутат олутче чүткөөннери бүүрү-рээш соңууп турган бис. Ам нидыларга бүүрүрелим чиктен. Чүгө дие аазаш сөс ажил-иш-биле карыш как болду. Мынчаар кижичи сагыш-сеткили хоозу-раан үеде чымчак олут тарже чүткүп турарларга кижич каразый бергилээр-дир.

Моон сонгаар канчаар чурттаарыл? Билды айтыр кижич бүүрүңгө дүвүр-дип чоруур чөп. Бо айтыр хун бүүрүде сеткилени амырттап чор. Ийе, чажыргаш чор, ажы-төдүм азыраар, оларны амыд-ралын үспес дээш, хөрө-жигил улуска хөленчикте-даа чор мен. Олар кижичи күжүн үнелеп билбес-тир. Аргалыг-ла болза, хөй-үү кылдырткан, эвээшти төлөөрин кызыдар. Мен-даа канчаар, ажы-төл көр-чүг-дур. Сагым аарып чор."

Бо өг-бүлөң эр ээзиниң боданың мыйдыг-дыр. Билчалажок чыда өлүр чылан эвес. Оларның чер-ле анаа орбаны караам-биле көрүп ор мен. Кай-ызы-даа хол куруг орбас. Хостуг үезинде бир-ле кижиниң чыгың, дилээң

Хууда бодал

бээрин дынаткан. Ол ба-за ла төс кырында мичан-гаш ону эки сүржүп тур-га, чедип алыр артан. Билчалаш бо болгаш өске-да чугула айтырларга хамаарыштыр тускай док-таал саавырларың ажил-дап кылгаш, оон күүсөлд-дөң чедип алыр кол не-геттинип турар.

Чимиссаа МОНГУШ. "Шынның" корр.

Чоржа-Шилгиңизге бар-гаш, оон мойнуңда кус-пактаптып, өөзүңдөң мглавышаан, азыңның мойнун суйбап турган.

2. ЧИР ЧҮВЕ БЕ, АЗЫ ЧҮҮ ЧҮВЕ БЕ БОТ.

Москва деп ирак черге сургуудуп чораш убавыс Сапына (Соя) Чадаа-нада чедип келген деп дивнадыг алгаш ачам бичи чарыш ады Дорала-висти ээртээш боду Бедик-Карамыга олурупка, Чадаанаге даң бажыла-ла хапкан.

Улуг убавыс Москваге өөрөңн чоруп турда, ол кандыг кижич турганын ор-та билбес турган мен. Оон келсе-де, дидираш гарыл баштыг шялгелек кыс-ла болду. Оортан бир ле че-чектерини дег чагаайы кончук чыт даа чытталып турар. Идик-хөвүнүң каа-зы-даа кончук, майкыт-жының ээжээ чыш баскан чери үттелиң чыдып каар элдептыг идиктиң кижич болган Авам үре көрбөөн уруу олуртуп чөр да тыппаан чүве дег өшкө-лөп ле турар.

Убавыстың экелгени белек-селээ, кофеет чиги-ри-даа эдирки Буга акмы биле мөңгө бир улуг, ийи бичи ала бөмбүктер уш-туп бээрге оларын апкаш, үе-ле халышкан бис. Өг үстүтү талазында даш ач-тар чарыштырып ойнар-чөвөнчө баргаш, бичи бөмбүкчүгөштерияны чууп, кымның ийи ирак маннар эвес дээш чарыш-тырып ла тур бис. Олар-чың чүгүлүп манажыры-даа кончук. Туттуңур эп-тин-чаа кончук, бол ла бор-бак болгаш нидыг мыйнаан Чууктап чарыштырып ой-наар борбак даштар илээр дээш шаг боор чүве бол-гай Арай деп тып алдыра, олар дески борбак болур эвэ", мыйла-ла бир таарыш-пас черлиг болур чамжы-тары шоолу чүүлбас боор чүве болгай. Амырал ла чарыштырып тур бис Авам өгдөн үзүп келгеш кийги-рарга маңажып чедер бер-двис Ол биске база-ла кызыл-сарыг бөмбүкчүгөш тер тусту каапкан өөнчө кире берди Демги чым-чак, боттары ла бөпүңе-дир халчып турар бөмбү-кчүгөштериянык бодаарга, бо бөмбүктериниң кадым-ла кончук. Билчала даа олар-чың чымның чагаай деп чүвени кедергей. Олары-висти чытпаш, суйбап чаак-арга дагай тудуп оларын чууп чарышты-рыңдан-даа харамнаып тур бис.

— Бо бөмбүк-биле кижич кагар болор хөржөк, бакша сүт дээр болза баш чарлык саап болур. Харын чарыш тырар болза, ирак маң-наар болгай аан болар Ча-рыштыраал — деп амы чугаалайдыр. Мен оомуу холдан салыр хөңүм чок чытпаш тура, акмың айы-биле оон чуулкан бөмбүңүң соондан тура чок чууп чорултум. Шы-нап-ла мангыры аажок. Ол аразында улуг акмың-Чылбак чанымыста бо чедер халып келген тур. Ол а-ры ла берти:

— Ой, ол канчаарыңар ол, ол бөмбүк эвес чир кат-тыр — дээш холудуа тудуп алган бөмбүңүң дү-зырт кылдыр чире хемир геш, дайны берди. Дайнап турда шуут дзыраар чүве Бис чууп чорулупкан бөм-бүктерияны тыпкылап алдымыс. Буга оозу до-раан-на дзырдыр хемир берди. Мен оомуу элээң үр шынчыл, оон доуары берген бичиңнарың чедим биле чола тудуп, чыттай каап тура мавылаңдың.

— Моңу чоғум чың чү-ке бе, азы чуур чүве бе? — Чир, чир. Бываы-лак деп кат тыр — дээш, Чылбак каттырышаан өг-же манналыт. Ол өгге бар-гаш, бистин дугайыңың чугаалап турган боор, өгдө улус чырттадыр каттыр-гы бердалар.

Бис кымсы-сарыг бөмбүк чүгөштерияны ээзэгө кийр хемирп алдымыс. Билчав биске ол деп ам-дангың чүве чок мшкаш са-гыңдырган. Чагай чыттыг

“ЧЫЛДЫҢ ХЕРЭЭЖЕНИ”

Тыва Республиканың Чазаанын тургусканын организастыг комитет, республиканың Херээженер эвилели “Чылдың херээжени” деп конкурсту чарлаан. Ону чылдың-на организастап эрттирер. Ооң сорулгазы болза республиканың херээженерин сыйрып каттыштыры, херээженерин хей-ниги организастаарынын болгаш каттыжымышкынын ажилын экижидери, херээженерин хей-ниги политиктиг идеялерин, оларның өг-бүлөгө ролун бедидери болур. Конкурсука республиканың бүгү херээженери кыржир. Түңгөлийн үндүрүдө, улус ажил-агынын айы-биле чылдың тергил херээженерин илеридер. Агрозлетур комплексинин, улутпур херээженери, ооң иштинде садыг, амдырал-хандырылга, хей-ниги чеменинге черлери болгаш оон-даа өске. Сайгарлыкчылар, арат ажил-агылдыглар болгаш рынок харылааларың өске-даа адырлары крер. Өөредилге, калык камгалал, культура, спорт, социал алды херээженерин илеридер. Хей-нигитини корум-чурумуна камгалалында, массалыг информацийны чепсектеринде, хоолду-дурму суртаалдарында херээженерин ролун көөр; республиканың, кожуунун, сумунун социал-экономикалык хөгжүдүзүңгө салдарын чедиргенин ба-

рымдаалап төлөптиглерин илеридер. Хамаарышкан яамлал, ведомстволар, бүдүрүлдөр, суурлар, сумулар, кожууннар чагыргалар конкурсту тилекчилерин илереди, үнелди бээр. Эрткен чылдың конкурсузунун түнелин баштай сумуларга, суурларга, оон 2000 чылдың февральның 20-ге чедир кожууннарга үндүрер, республикага Март 8-тиң байырлалын хунууде түнелин үндүргөш, улус ажил-агынын адырларың айы-биле тилекчи болганарың “Чылдың херээжени” деп конкурсту эрттирер организастыг комитеттин өртектиг белектери, дипломнары-биле шаңнаар. Конкурсту эрттиреринге, оон түнелерин үндүреринге Тыва Республиканың Чазаанын Социал хөгжүдө департаментин, Өг-бүлени быжыглаар болгаш ие-чашты камгалар фонд, ТР-ниң Дээди Хураалының Социал политика комитети, ТР-ниң Херээженер эвилели болгаш яамлалар, ведомстволар боттук дузаын чедирер. Конкурсту кол организастагы Тыва Республиканың Чазаанын тургусканын организастыг комитет болуп турар. Конкурсту түнелдеринге хамаарышкан айттыргалары ТР-ниң Херээженер чөвүлелинде 1-11-92 дугаарлыг телефондан атырап а болур.

Бистинь корр.

Эрик кудумчусун Степан Шулуу кудумчусу гээр

Чеди-Хөл кожуунун Актал суурунун чурттакталарынын ниити хураалыга суурунун кудумчуларын бирээзин Россия Федерациязынын Айыл чок чоруунун федералдыг албанынын Тыва Республикада Эргелеянын ажилдакчы подполковник Степан Донгакович Шулуунун ады-биле адаар дугайында санал кийрген. С. Д. Шулуу бо суурга төртүтүнген, манаа өзүп доруккан. Шериг албан-хүлээлгенин күсүдип тургаш, 1966 чылдың декабрь 23-те озал-ондактан мочээн. Хендере суму чагыргазы чурттакталарынын саналын деткип, 2000 чылдың январь 28-те хей-нигитини ужуражышкынын организастааш, Эрик кудумчусун Степан Шулуу кудумчусу кылдыр ие адаарынын дугайында № 6 доктаалды суму чагыргазынын даргазы таныштырган. Россия Федерациязынын Айыл чок чоруунун федералдыг албанынын Тыва Республикада Эргелеянын начальниги Ч. А.

Удумбара акт-талчылары, Степан Шулуунун төрелдериниң мурунуга байырлыг сөз чедиргеш, күрүнени айыл чок чорук органынын тургустунганын төөгүзүп, ооң ажил-чорудулганын уламышкынын, өргө-байдалын чугаалаан. База ол ишкеш С. Д. Шулуунун ажил-херектерин, долчу наамдарын, шаңнал-хавыяларын акт-талчыларга таныштырган. Степан Шулуунун кады ажилдап чораннары ооң ажилдап чоран чылдарын чымы-биле сактып, оон бөдүүнүк, бедик профессионалынын, шычынын, албан-хүлээлгенин эки-эки чедир бердингенин онзаалап демдегелген. Хову-Аксанын Културга ордуу Айыл чок чорук Эргелеянын ажилдакчылары-биле кады ужуражышкынын төнүзүндө концерт көргүскен.

ОРТУМАК ДЕП ҮНӨЛЭЭН.

Тыва Республиканың ИХЯ-ның хураалдар залыга ук яамыңны сайды милициянын генерал-майору С. С.-Б. Монгуш болгаш кожууннарның ишти херектер эргелелериниң даргалары журналистер-биле конференцияны эрттирген. Анаа ИХЯ-ның ажилдак-

чыларынын 1999 чылда кем-херек үлгүдир чоруга ук кылдып чоруткан ажилдарын түнел чугаалашкан. 1998 чылда денвээрге, кем-херек үлгүдир чоруткан саны кызырлан. Ынчанга ИХЯ бодуун ажилын ортумак деп үнелээр. Борис ОНДАР.

ЧУРТТАКЧЫ ЧОНГА ДЫҢНАДЫГ

Чурттап турар муниципалитет байжыңнары болгаш коммунал ачы-дузаы дээш **ӨРЕЛИРИН 2000 ЧЫЛДЫН МАРТ 1-ГЕ ЧЕДИР** төлээрин “Жиле” септелге-ажылгал администрацияны чонга дындадып тур. Ачы-дуза чедирлгени дээш төлөвлериниң чогуу үезинде төлөвс болза, Тыва Республиканың Чазаанын 1997 чылдың май 30-де бадлааны № 214 доктаалын эзуагар Тыва Республиканың девискээринге коммунал ачы-дузаны көргүзөр Дурдуме дүштүр **ӨРЕЗИН ТӨЛӨВЭЭН ХҮН БҮРҮЗҮНДЕ 0,5 ХУУ ХӨӨНҮ** немей санап эгелээр. Айткан хуусаада өрези төлөвээр таварылгада, “Федералдыг чурттагал политиказынын үндезинеринин дугайында” РФ-тин Хоолузувун 15 чүүлүнге болгаш РФ-тин вегелде кодексинин 293 чүүлүнге дүштүр өрези төлөвээр кижилерин бажыңнарындан үндүрер болгаш чурттап турган бажыңнарын, өвчүзүн суд чурумун эзуагар ажык-чарлы-биле садар.

Борис ОНДАР.

ЧАГААЛАР — САГЫШ-СЕТКИА ИЛЕРЕЛИ САЙЫТТЫҢ САНААЛЫН ДЕТКИИР МЕН

Сүт-Хөл кожуунун девискээри — чор ажилындан үнүш-дүжүт өстүрүп аларыңга болгаш мал бажын өстүрүңгө эң-не таарымчалыг дээр чөп-лөрүн бирээзи. Тарылга шөлдери сугаттыг болганандан агасар-бойдус таарымча чок кандааш-кынарларга-даа болза, дүжүт албайн баар таварылгалар турбаан. ТАР үезинде таарымча өрөгө бурзүңгө тарып, күрүне планын күсүдөдип, келер чылдың дүжүдүңгө үрезин-хүнөзинин магадылап-тарга арга оларга тургулаан. Эң улуг хөмөр Алаш, Ак, Ишкниер астарындан үндүр оксыллаан бугалар Хемчиктинь солагай талакы оргулааш-жының калбак, дөнгөм хову-шөлдөрин сугатарыңга эң-не таарымчалыг кылдыр чөптөстүң. Шагда ол хөмөргө чуртап турган араатар тарылга шөлдөрүн ажыглап, эки дүжүттү өстүрүп чоранымчаның тараа шаңнарынның болгаш уургаларың орнуниер херечилеп турар.

Көшүвү амдыралдыг араатарың шак ыңдыг кадыг, берге чымшыг ажилды коллективтиг ажилың колхоз тургузуушкунуун шилчилгезиниң үезинде бодунун орунун чылдап бергези ол. Баштайгы дээрзинде чонуну ортузуңга колхозтажышкыңга хамаарыштыр аймаарааш-кынар база тургулаан. Колхозтарын төптүктен өчү-хөргөзүңгө хөгжүп, быжыкпаанда баштайгы чылдарда колхозчуларың ажилдап алганы күш хунерни чеже-даа хөй болза, үлөшкө санап кааны акша-көпөк, натурала алган таразы амдыралдыг чөптөспөй турганы-ла шыя. Чылдаа чылде экижишкыңниер көстүп эгелеш берген Оон-биле кады кижилериниң тура-соруу көрдүлүп, колхозтан чүлө алыр-чырлар бодавайың, ооң туду-суурун, экономиказың хөгжүдүңгө үлүг-хууасту киярзыссө эки дээр бодалга алың берген. Ол сагыш-бодалга дүштүр колхозтар бурдугаар улуг

МТС-тин көжүп чоруур механизастаттыңган бригадасы механизаторлар чурттадыр вагоның бажыңындан өрү өстүрүп алгаш, часкы тарылга планна-тыңган ажилдарын дооскаш, май тончузунде чиге-тараа тарың болгаш чайгы пар андарар тракторун арттыргаш, ол-ла келген дигиң-биле дедир МТС-че көжүп чоктаптарлар. Часкы тарылга доозулганда—ховуга чүлге сугатчылар артып каар. Артык улус мал чөмөнүн белектелгенине ажилдап турдувус. Баштайгы бышкан арбайы августуд 8-те ажаа-гынчысты ам-даа утпаан мев.

МТС-тин бир эки чүвези чүл дээр — бүгү-ле техниканы чангыс аялалдар төптүктени болгаш оон эдилелин, септелгенин чорударыңа коңуг таарымчалыг байдалды тургусканы болур. Сезонгү ажилда доозулган доран мезгилде ажилдап турган механизаторлар, комбайнер-лар быжыглаттыңган техниказың даразында сезонга белектээри-биле септел эгелээр.

Трактористтерниң кижжи бурзүңгү кылган ажилын хунуң-не хөмчөөр. Тускай дөвөниктерин долдургаш, неделя санында МТС-тиң бухгалтериязыңга дужаар чурумуг турду. Чылдаа чок черге техниказың турганы, нормадан ажыквар-чаар материалдар ажилгааны дээш, механизаторун ажил төлөврине-ден тыртып кааптар. Трактор-хову бригаданың үчөтчи кижиниң кылдыр ажылы кызыг, чай чок.

Трактористтер чер чардырып, үрезин чаштыра бергенде, комбайнерлар тараа кестирип турда, поварлар чөмөн ол черлеринге эккеп, чөмгерип турганнар. Күсүкү, часкы сезон ажилдарың үезинде күш-ажылдың сагылга-чурумун шак ыңдыг шыңгы чурумга тургусканында, ыңдыгы күсүкү дүжүт ажаалданы кыска хуусаанын иштинде чидирг чокка ажаап алыры чачыл апарган.

МТС-тин дүжүргени ол үезин чаштыры деп бодулар мев. Чүгө дээрге колхозтарга МТС-тиң шыкша материал-техниктиг баазалар тургустуннаан. Бир-ле дугаарында, машина-техниказың ажилдап, эдилелин көсүзү-биле баксырап эгелээр. Кандың-даа техниказың көргө, бажыңнар даштында хорумналы берген тургулаар, чылгы, чырык жаратарың чогулдун чөптөспөй, трактористтер соок эртенерде техниказың эргизип, ооң адаандан оот салып алган кажан оон эририн манап, шак-шагы-биле олурдуларлар.

Сүт-Хөл МТС-ин тургузуруңга болгаш оуу удуртуп-башкарыңга Ада-чурттин Улуг дайынын кыргычын Евгений Павлович Соловьев ажилдап чораш болгай. Ыңчан кандың-даа техниказың үрелген бүгү-ле артык кезектерин кайың-даа албай, ботта-рыңга кылып турган. Ол МТС-ке 100 ажык бедик мергежилдиг механизаторлар, инженер-техниктиг ажилдакчылар, токарлар болгаш слесарлар ажил-

Сөгбе ОНДАР. Күш-ажылдың хоочуку.

ХАРЫ ДЫҢНАКСАП ТУР БИС

Эрткен эки чылдарда кожуу төптери туржук, сумуларга радио дүн-хүн чокка чаңгылаанын тургулааны билдир бис. Бажыңга-даа олургаш, даштыга-даа чораш, оон дамчыдылганын дыңнап чоранычысты сактыргаш, ам бо хунерде тоолда шыкша чүвө-дир ийин.

Кадыг, берге ырыктун төвниң алыскаш, бар чүвөлөрүн чок кылдып унуткан алган коңууусту! Кежээ удуур мурунда-даа, эртен эрте оттундаа келгеш, радиону дыңнап чыдарыңа кандыг ийик? Чамдык уйжугу улуска шак-даа боор шыкажыг.

Эрте берген 1999 чылдың бирги чартыңында “Тыва харылаа информую” даргазы Донгактын “Ийги чартың чылда радиону Тываның кайы-даа булуңуңа дыңнап болур” деп азаашкынын ыңызы дыңнааш, дык-ла бузу-руп, амырар турган мев. Дамчыдылганы кожуун-варга чүлге приемник дамчыштыр дыңнап болур дээр шыкша боорга, приемникти-даа садып алдым. Тыва дамчыдылга чүлге шылаар, дыңналас боор чораш. Чаа-даа батареялар салып алдыр, демей-ле. А өскөзүртен дамчыдылгаларың мага-лыны канчаар, шууг чынды-биле демей.

“Донгак дарга, азап-азап сураг баарга, кайың боор. Ам база катап боже эглип кээп, бүтпөстөүн бо ажилды төнчүзүңгө чедирип көрүңер”. Чон негеп, дилеп тур. Кожуун-нар кажан радио дыңнап эгелээр бис, кандыг радиоприемник садып алыр-гыска экил деп бо айттырыларга дорт хары дыңнаксап тур бис.

Хүргүл-оол КАҢ-ООЛ, пенсионер, Тээли суур.

НОГААН ДӨҢНҮҢ ТЕПКИЖИИДЕ

Кызыл кожуунун Каа-Хем суурдан Доржу Салчак-ович Чымба бистин редакция-биле доктаамал харылдажып, көдээ ажил-агыга хамаарышкан материалдарын удаа-дараа чорудуп турар бижикилеривистин бирээзи. Түңп келген бо 2000 чылда ол база-ла хоочун молчанор дугайында сактышкынын эккеп, харылдазын уламчылап турар.

Бөгүн ук авторуну Кызылдың куш фабриказынын директору Любовь Кирилловна ШИРШОВА-биле кылган интервьюнүң парладымыс.

— Любовь Кирилловна, рынок экономиказының ырына сыныг шалтара-зынны силериниң ажил-агыңыңарны база оюл эртпей-не болгай. Черле ыңчаш дөвүңкүтү өрү төп үнүш, бут кырыңа туруп келгениңер чылдагыңар чүдө ирги?

— Бир-ле дугаарында, эртен чылдың төнчүзүнде Президентивист Ш. Д. Оржактын бистин фабрикага чедип келгени коңуг улуг салдарын чедирген. Ооң деткимче, сүмези-биле, Тыва Чазаактын шийтпирин эзуагар бисти “Тыва хлебпродукт” акционер шийтпелге кадып, бир демниг ажилдап эгелээни-вис соода, ажилымыс экижил. “Ногаан дөң кырың” үвериниң тепкижине келгенивис бо. Оон кол быраы — фабриканын нарын дериг-херекселде-

ларын акша-шалың төлөврүнүн талазы-биле таныштырылгандан кылды көрүңер.

— Бо хунерде 180 ажилчыңнар, көдээ ажил-агынын тускай эртенгилери хөй дагаа чуургазын, тускай онзагай амданыг калорийлг дагаа эьдин бүдүрери-биле кызымак ажилдап турарлар. Дагаа чөмгерикчилер, суга-рыкчылары, күш ажаакчылары хун бүрүдө 18-20 муз чуургалары ап, багай эвес көргүзүлгени чедип ап турар. Оларга бүгү на-зынында ажилдап келген чок ажаарының улуг мас-тери, Тываның көдээ ажил-агынын алдарлыг ажилдакчысы Валентина Абрамова Долганна, анык кыстар Галина Булгакова, Светлана Шумова, операторлар Орлан Куур-рулгелерге топкак, хөмүр-чү сөөртүрүңгө ачыла-дып, оон эвээш эвес орул-ганы кирип ап турар бис.

— Мал продукциязының база бир онзагай хөвирин бугааруп турар улус болгай силер, Любовь Кирилловна. Ажил-агыңа тудун-дуг ажилдакчыларнар дугайында чугаалап,

гадари Сулейман Махмута олар хүлээлгени ак сеткилди күсүдөдип турар деп диям чугаалап болур мев.

Кол зоотехник Владимир Тур мында 20 чыл иштинде ажилдап турар. Оон ар-га-дуржуглазы улуг, боду-га болгаш чагыргазында турар бөдүүн кижилерден вегелдеди. Кол мал эчизин Дензнама Монгуш 12 чыл иштинде ажиллааш, чүлге эки талалары, оонаанга ажилыңа кызымаа көргүзүп келген. Кол инженер Павел Огнев, мастерская эргелекчи Николай Роголев болгаш өскөлерин-даа ажилында машина-тракторлар тура дүшпей ажилдап турар. Директорун ораакчызы Тываның көдээ ажил-агынын алдарлыг ажилдакчы Хөктүг-оол Шамакович Ховалыг үр үезин иштинде ажилдаан, ар-га-дуржуглазы специалист.

Дагаа чуургазы, дагаанын эьдин хун бүрү көвүдө-ле турар болзун деп йөрээзине, ажилыңа ар-га-дуржуглазы, Тываның көдээ ажил-агынын алдарлыг ажилдакчы хундүлүк атын эдилекчи Любовь Ширшованың удуртуп турар коллективинге чүлө экини күзөп каалыңар.

Чымба ДОРЖУ. Каа-Хем суур.

ШЫН

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, ывдес 667000.

ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республиканың Чазаа болгаш “Шын” сулуу редакциянын коллективин.

Кол редактор Светлана МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Кан-оол Сат, Алдын-кыс Монгуш, Урана Базыр-оол, Чимисмаа Монгуш, Сергей Хертек, Таан-оол Хертек.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; кол редакторунун ораакчызы — 3-33-91; секретариат — 3-36-82. Солун келбейн барганда дараазында телефоннарже долгаар: 3-14-94, 3-57-92

КИЛИДИСТЕР: Нитилел-политиктиг килдес — 3-39-15 Мезелер албаны — 3-34-98; Бухгалтерия — 3-41-16;

Солун неделяда үш катап үнер. Хемчээли 2 парамал ама. Тиражы 4641. Чагы 17.

АГАР САНЫВЫС: № 4070381040000010000 КБ “Тывакредит”, ИНН—1701008465; корр сч 3010181060000000729 БИК 049304729.

Солун Россия Федерациязынын Парладал болгаш массалыг информацийны чөптөспөй тавызын Тыва девискээр эргелегенин бурткелтиңген. Бурткелтиңген дугаары Т 00007.

Солунда парлаттыңган материалдарын авторларың бодалдар редакциянын туру-жу-биле дүшпей барып болур. Айттыңган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылары дээш авторлар боттары харылар.